

Käsityöllä kestävään tulevaisuuteen

Olli Hietanen

Kestävä käsityömuotoilu seminaari
SLK-talo 23.9.2009

TURUN KAUPPAKORKEAKOULU
Turku School of Economics

Esityksen sisältö

1. Muutama sana kestävästä kehityksestä
2. Näkökulmia tiedon ja taidon filosofiaan
3. Esimerkki itse tekemisen ja kestäväen kehityksen suhteesta
4. Tulevaisuuskuva/hiljainen signaali käsityön ja itse tekemisen merkityksen kasvusta...

Taitoyhteiskunta

- Tulevaisuuden tutkimuskeskus toteutti vuosina 2000 – 2004 Ympäristöministeriön rahoituksella laajan eTieto-hankkeen, jossa etsittiin **taloudellisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja ekologisesti kestävä**n tietoyhteiskunnan indikaattoreita.
- Tämän hankkeen osana toteutettiin myös Taitotietoyhteiskunta – pilotti, jolla hahmotettiin sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäväⁿ tietoyhteiskunnan määritelmää. **Tausta-ajatuksena oli analogia siitä, että kestävä kehitys on kuin laudoista valmistettu saavi: jokainen kestävyiden osa-alue on oma lautansa.**
- Analogian voima tulee siitä, että kestävyiden saavi vuotaa aina lyhyimmän laudan kohdalta. **Ei auta jos pidentää talouden lautaa, jos ekologian lauta on lyhyt. Kestävyys edellyttää tasapainoa – tasapituisia lautoja.**
- Vanhoissa maatalouden oppikirjoissa sama viisaus on kerrottu toisella tavalla: **pellon tuottoa ei säätele se mitä maaperässä on eniten – vaan se mitä on niukimmin.** Pitäisikö siis yhteiskuntaa kehittää pikemminkin heikkouksien kuin vahvuuksien kautta?

Jo muinaiset kreikkalaiset...

- Antiikin filosofit pohtivat luonnon tapahtumien, eläinten toiminnan ja ihmisten tekojen välisiä eroja. Yleisen käsityksen mukaan ihminen osaa mm. kävellä kahdella jalalla ja puhua - mutta osaavatko myös kalat uida ja linnut lentää? Entä osaako meri lainehtia ja voikukka imeä vettä maasta?
- Antiikin keskustelun keskeisenä tulemana oli rationaalinen ihmiskäsitys – jossa tieto ja taito liittyvät erottamattomasti toisiinsa. Esimerkiksi Platonin mukaan aito tieto on tekijän tietoa: suutarilla on tietoa kengistä, sillä hän osaa valmistaa niitä; lääkäriellä on tietoa terveydestä, sillä hän osaa parantaa sairaita. Myös Aristoteles määrittelee Nikomakhoksen etiikassa tekneen oikeaksi järkiperäiseksi toimintavalmiudeksi: taidon takana on siten aina tuohon tekemiseen liittyvää käsittämistä tai tietoa. Rakennusmestari tietää mitä on olla talo.
- Nykyisin samankaltaista keskustelua käydään mm. siitä, että osaako tietokone pelata shakkia - tai teollisuusrobotti valmistaa auton? Yleisesti ajateltaneen niin, että tietokone ja robotti eivät ajattele ja tahdo vaan toteuttavat vain luojansa eli ihmisen haluja. Tiedolla on edelleenkin vahva merkitys teon määrittelyssä

Mutta miten sitten kävikään?

- Tekniikalla tarkoitetaan uusia keinotekoisia esineitä (artefakteja), jotka toimivat välineinä tai työkaluina. Teknologian kreikan kielinen kantasana on tekhnē logos – eli oppi tekniikasta.
- Myöhemmin, 1600-luvulla, empiristit kuten Francis Bacon esittivät ajatuksia tekniikan tieteellistämistä ja tieteellisen tutkimuksen valjastamisesta vallan välineeksi. Tieto on valtaa, koska se tehostaa ihmisen kykyä hallita luontoa. Tiedon tarkoituksena on siis kehittää teknologiaa ja teknologian tarkoituksena on valta.
- Platonin edellä esittämä suutariesimerkki on edelleenkin käyttökelpoinen kuvaus tiedon ja taidon suhteesta, mutta valistuksen myötä teknologian merkitys on korostunut: insinöörillä on tietoa, koska hän osaa rakentaa teknologiaa, jolla suutari voi tehdä enemmän kenkiä – ja suutarilla on tietoa, koska hän osaa käyttää koneita.
- Karl Marxin mukaan ongelmaksi kuitenkin muodostuu se, että teknologiaan liittyvä tieto kerääntyy enimmäkseen insinöörille – ja hyöty omistajille. Marxin mukaan työprosessin lopussa syntyy tulos, joka sen alussa oli jo työntekijän mielteenä, siis ideaalisesti olemassa. Työntekijä toteuttaa luonnossa samalla tarkoituksensa, jonka hän tietää, ja joka määrää lakina hänen toimintaansa.

Taitotietoyhteiskunnan visio

- Marxin ajattelu kuulostaa Aristoteleen filosofialta; **työntekijällä on telos tuottaa työnsä avulla ajatuksiaan todeksi**. Kapitalistisessa yhteiskunnassa käy Marxin mukaan kuitenkin sillä tavalla, että **työntekijä vieraantuu työstään**. Hän ei omista tekemäänsä eikä toteuta omaa tarkoitustaan.
- Suutari raataa pitkiä päiviä koneen ääressä valmistaen sellaisia kenkiä kuin insinöörin kone tuottaa – ja kengät kuuluvat porvarille, joka omistaa koneen. Suutari tekee ja toteuttaa insinöörin ja porvarin ajatuksia – eikä omiaan. **Siksi insinööri ja porvari tekevät, mutta suutari tapahtuu niin kuin meri lainehtii**. Suutarin tekeminen on irrotettu tiedosta (ja vastaavasti insinöörin ja porvarin tietäminen on irrotettu taidosta).
- Keskeistä edellä esitetyssä keskustelussa ja käsiteanalyysissä on se, että tietämisestä ei seuraa automaattisesti osaaminen – eikä osaamisesta tietäminen. **Ihmisen identiteetti ja hyvinvointi on kuitenkin sitä parempi, mitä samankokoisemmat kädet ja aivot ovat**. Tätä voidaan kutsua myös *tietoyhteiskunnan kulttuurisesti ja sosiaalisesti kestäväen kehityksen visioksi*.

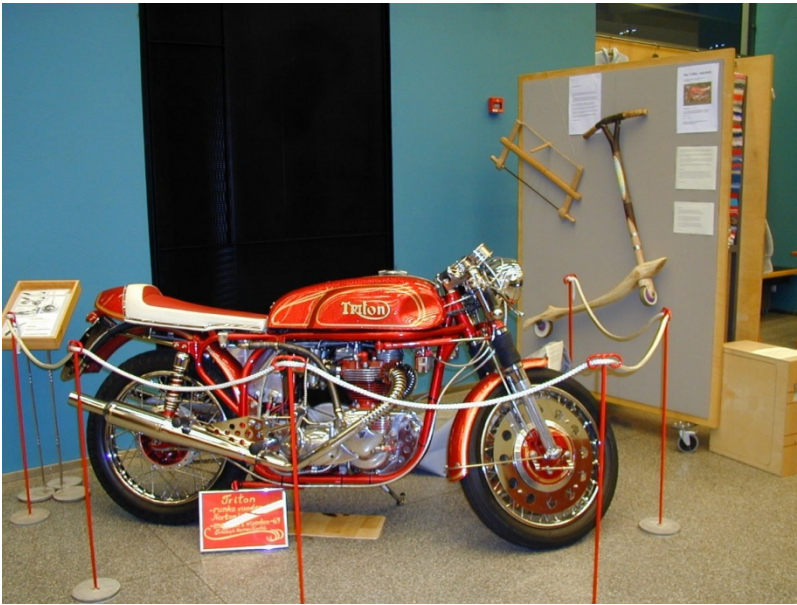
Itse tekeminen

- Aiemmin mainitun eTieto-hankkeen tulevaisuusverstaissa huomattiin, että itse tekemisellä on merkittävä rooli kestävässä kehityksessä. **Itse tekeminen on vaihtoehto valmiiden tuotteiden ostamisen kertakäyttökulttuurille.** Tällä tavalla itse tekeminen toteuttaa kestäväen kehityksen ekologisen vaatimuksen.
- **Omin käsin tekemisen nähtiin myös olevan tärkeä osa identiteetin muodostumista:** tekemällä ja muovaamalla ulkomaailmaa rakennan myös itseäni. **Itse tekemällä olen myös aktiivinen – ja aktiivinen ihminen ei niin helposti syrjäydy.** Tällä tavalla itse tekeminen ja käden taidot toteuttavat myös kestäväen kehityksen sosiaalisen vaatimuksen: identiteetin vahvistamisen sekä yhteiskunnallisen muutoksenhallinnan (osallistamisen ja voimaannuttamisen) teeman.
- **Käsityön asema suomalaisissa kouluissa on vahva – ehkä vahvempi kuin missään muualla.** Käsityö on Suomessa pakollinen oppiaine peruskoulussa, käsityöläisammatteihin valmistutaan ammatti- ja taidekorkeakouluista ja yliopistoissa on myös käsityöalan professuureja. **Suomessa on kansainvälisesti verrattuna vahva ja omaleimainen itse tekemisen kulttuuri.**

Itse tehty näyttely 1.-30.11.2001

- Pyysimme (sähköisessä ja painetussa mediassa) ihmisiä lähettämään meille näyttelyä varten itse tehtyjä esineitä – ja tarinoita siitä, miksi ja miten ne on tehty? **Töitä tuli useita satoja yli 60 henkilöltä.**
- Käsityöprofessori (emerita) Ulla Suojanen analysoi työt ja tarinat mm. Papanekin funktiokokonaisuusmallilla.: [Käyttöfunktioita](#) (esimerkiksi taloudellinen syy, tai isän kotihoidon helpottaminen), [esteettisyysfunktioita](#) (ei ollut tekemisen syy, mutta kaikessa mukana), [menetelmäfunktioita](#) (materiaalin kiinnostavuus innostaa kivi- ja puutöihin tai tehtävän haasteellisuus) [assosiaatiofunktioita](#) (yleisin syy, esimerkiksi koiranvillasta tehdyt lapaset muistona kuolleesta koirasta, kuolleenä syntyneelle lapselle kudotut vaatteet – tai lahjan saajalle yksilöllisesti valmistettu työ), [tarvefunktioita](#) (toiseksi yleisin syy, esimerkiksi vanhusten elämänilona tehdyt työt ja nuorten terapiaryhmässä valmistetut nuket) ja [ympäristöfunktioita](#) (joka tuli kuitenkin esille vain muutamassa työssä).
- 12 vuotiaan pojan kommentti kutomistaan sukista: **”Olen sitä mieltä, että meidän pitäisi kunnioittaa sukia enemmän, vaikka koneethan ne nykyisin tekevät.”**

Itse tehty näyttely 1.-30.11.2001

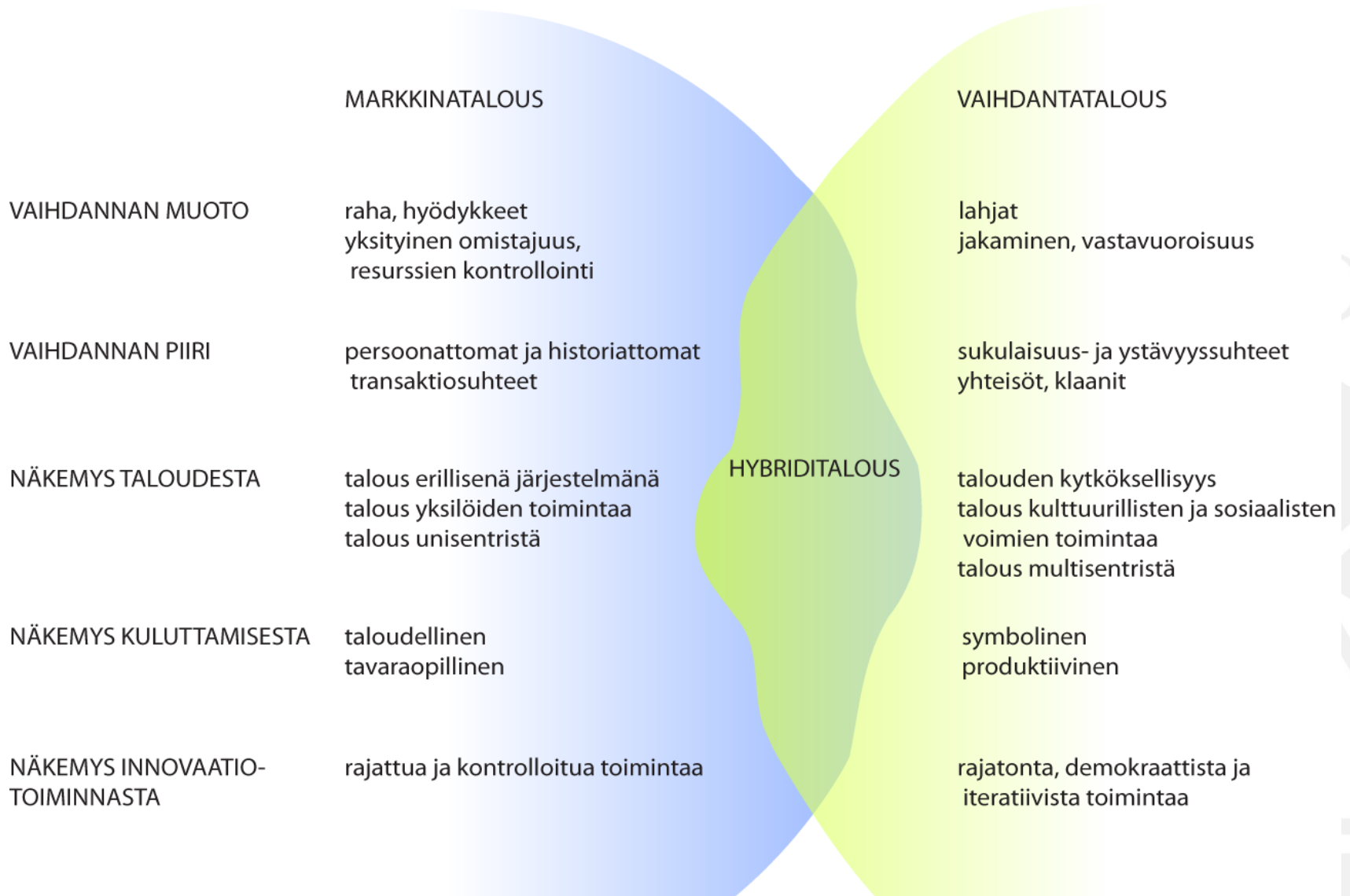

Monimuotoinen käsityö

- Varsinainen opetus oli se, että esineitä oli laidasta laitaan: moottoripyöriä, tietokoneita, vanhuksen pesemistä helpottavia istuimia, koruja, sahoja, vaatteita, laukkuja, talo, tauluja, nukkeja, potkulautoja, leike- ja runokirjoja, haravointipusseja,...
- Perinteiset taide- ja käsityön lajit heijastelevat oman aikansa käyttö-, tarve-, menetelmä-, esteettisyys-, assosiaatio- ja ympäristöfunktioita. **Innovaatiokysymys: jos käsi- ja taideteollisuus keksittäisiin vasta nyt, niin mitä se olisi?** Hukkaako perinteitä tutkiva ja arvostava taide- ja käsityöala elävän ja jatkuvasti muuttuvan itse tekemisen kulttuurin?
- Omasta perheestäni näen, että 14 -vuotiaat pojat harrastavat ahkerasti taide- ja käsitöitä: itse tekemistä. He mm. askartelevat illasta toiseen Warhammer-pienoismalleja ja -pelialustoja, ompelevat larppaukseen, softaamiseen tms. roolipeleihin liittyviä pukuja yms. varusteita. He tekevät itse ohjelmistoja, nettipelejä, kotisivuja, musiikkia ja tuunaavat yksityiskohtia vaatteisiin ja laukkuihin.
- **Mitä siis taito shopeissa pitäisi myydä ja kenelle?** Mikä käsi- ja taideteollisuudessa on faktaa - ja mikä pelkkä tapa tai makuasia?

Hybridi ja konvergenssitalous

MARKKINOIDEN ORGANISOITUMINEN JA MUUTOS

Lähteet

- Hietanen Olli toim. (2002): Taitoyhteiskunta osallistumisen edeltäjänä. Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen julkaisuja 2/2002. Turun kauppakorkeakoulu.
- Niiniluoto Ilkka (1990): *Informaatio, tieto ja yhteiskunta*. Filosofinen käsiteanalyysi. Valtionhallinnon kehittämiskeskus, Valtion painatuskeskus 1990 (1. painos 1989).
- Saarinen Esa (1989): *Länsimaisen filosofian historia huipulta huipulle Sokrateesta Marxiin*. WSOY:n graafiset laitokset, Juva 1989. (1. painos 1985)
- Wilenius Reijo, Oksala Pellervo, Mehtonen Lauri ja Juntunen Matti (1978): *Filosofian kysymyksiä – johdatusta filosofiseen ajatteluun*. Gummerus, Jyväskylä 1978. (1. painos 1976)